

ÚJ ÉLET

028.1
1974 FEB 1

244

Egy történelmi könyvsorozat margójára

Az Új Élet 1973. évi első számában ismertettük Pest, Buda és Óbuda egyesítésének századik évfordulójára megjelent könyvsorozat harmadik kötetét. Ez a kötet a főváros történetére vonatkozó legfontosabb okmányok szó szerinti szövegét tartalmazza a Tanácsköztársaság megdöntésétől a felszabadulásig. Elmondottuk akkor, hogy azt, hogy a Budapest történetét bemutató iratok között oly sok zsidó vonatkozású irat is szerepel, a kötet kezdő és záró dátuma, 1919 és 1945 határozza meg. Mondanunk sem kell, hogy az e korszakból származó iratok: zsidóellenesek.

Most megjelent a könyvsorozat negyedik kötete.* Ez a kötet a felszabadulástól 1950-ig terjedő iratanyagot közöl. Ebben a kötetben ismét számos, zsidó vonatkozású okmány szövege szerepel, néhány az akkori állapotot tükrözi, a legtöbb azonban az akkor már elmúlt korszakra vonatkozik.

Kezdjük a legfontosabbal. A kötet negyedik irata a Budapesti Nemzeti Bizottság rendelete. Szemponyunkból legfontosabb részlete: „Irányvonalként közöljük, hogy az összes zsidótörvényeket hatályon kívül helyezzük.” Az irat dátuma 1945. január 21 Pest teljes felszabadítását követő harmadik nap.

A következő napon, 1945. január 22-én jelent meg Budapest szovjet katonai parancsnokának rendelete az élet megindításáról és a rend fenntartásáról. Budapest első szovjet városparancsnoka, Csernisov tábornok rendeletének egyik pontja így hangzik: „Az istentiszteletek megtartásának a templomokban és imaházakban nincs akadálya.”

A két idézett részlet fontosságát mindenki megérti. Pest még csak alig szabadult, Budán még áll a harc. A város romokban, a lakosság fázik és éhez, számtalan a tennivaló, de fontos teendő a zsidóellenes rendeletek visszavonása és valamennyi vallás intenzitásteleinek biztosítása is. A két kiemelt részlet nem igényel kommentárt.

Időrendben a következő zsidó vonatkozású irat dátuma 1945. február 17. A VII. kerületi rendőrkapitányság jelenti benne a főkapitánynak, hogy a volt gettó területén levő holttestek eltemetése befejeződött. Közli az agnoszkálás nehézségeit, az eltemetésben résztvevők számát és összetételét és azt, hogy „egy orosz bizottság megtekintette a holttesteket és azokat lefényképezték és filmre vételezték”. Végül közli, hogy „a Dohány utcai zsidótemplom kertjében... 24 közös sírban 2281 holttest temettetett el: 45 hősi halott lövési sérüléssel (24 nő és 21 férfi), továbbá 1225 nő és 1011 férfi... A halottak nagy része az idősebb erodisztályból való”. Az irat eredetije a náci és nyilas rémtettek kivizsgálására alakult bizottság iratai között található.

Meg kell említenünk a miniszterelnökségnek azt a rendeletét is, amely a fasisztaszellemű, antidemokratikus művek beszüntetését rendelte el. Ez a rendelet természetesen nem elsősorban zsidó vonatkozású, de jól tudjuk, hogy a fasiszmus éveiben milyen mennyiségű antiszemita könyv és újságcikk mérgezte a lelkeket. Mindezek bevonása elsőrendűen fontos érdek volt.

Jellegében az előző irathoz hasonló, tehát nem elsősorban zsidó vonatkozású — annál fontosabb Münnich Ferenc főkapitány jelentése 1946 januárjában a rendőrség 1945 második felében kifejtett tevékenységéről, hiszen „A politikai rendészeti osztály megalakulásától fogva lankadatlan erővel folytatta tisztogató munkáját a háborús és népellenes bűnösök ellen... Az elmúlt fél év alatt történt a Németországból hazaszállított háborús főbűnösök szövevényes bűnlajstromának összeállítására is. A népbírói tárgyalások anyagának előkészítése nehéz és sokoldalú munkát igényel”. A „szövevényes bűnlajstromban” természetesen ott szerepeltek a zsidóság ellen elkövetett bűnök is.

A kötetben megfigyeltük a zsidóságról szóló iratok. Ami ezután következik, az a múltból szól. Háborús bűnösök peréről. Olyan perekről, ahol a vádlottak a budapesti zsidók ellen is követtek el népellenes bűntetteket.

A kötet ismerteti például a Budapesti Népügyészségnek a nyilaskeresztes Nemzeti Számunkérő Különítmény vezetői ellen indított per vádiratát. A mi feladatunk ezúttal is a zsidóellenes bűnök kiemelése. Idézzünk néhány részletet:

„Elsőrendű terhelt réme volt a hazánkat a német rablóktól és a nyilas hazaárulóktól megmenteni szándékozó magyaroknak, minden ellenállást csirájában elfojtott és igen sok más — név szerint fel nem sorolható baloldalt és zsidót — egyént az emberi agy által szinte elképzelhetetlen kínzati módokkal megkínzott, megkínzottat, kik közül igen sokan részint a nyilas vészbíró-ság ítélete alapján, részben pedig anélkül, a kínzások következtében magyarságukért életükkel fizettek.” — Harmadrendű terhelt „a nyilas mozgalommal, annak megalapításától kezdve, kapcsolatot tartott fenn, anyagiakban segítette a nyilas mozgalmat és a párt embereit kedvezményhez juttatta. A nyilas mozgalom bizalmi emberének tartották nyilván, s az emlékeztetés Dohány utcai bombamerénylet után Kovarcz Emil lakásán rejtegette és segítséget nyújtott Kovarczának Vajna Gáborral együtt Németországba való szökéséhez”.

Egy további irat Nidosi Imrénének, Budapest védelmével megbízott nyilaskeresztes pártszolgálat vezetőjének vallomását közli.

A vádlott vallomása rendkívül tanulságos abból a szempontból is, ahogy megvilágítja, hogyan küzdöttek a nyilasok egymás ellen is, hogyan küzdöttek a hatalomért. Nidosi legszorosabb munkatársa és egyben nagy ellenfele Rettman Kurt, a főkerület vezetőhelyettese, ugyanakkor a zsidódtalanítási ügyek biztosa is volt. A nyilas vezetők az eseményekről nem tájékoztatták egymást, megszöktek Buda-

pestről, anélkül, hogy legkövetlenebb munkatársaikat értesítették volna, egymás háta mögött igyekeztek a pártszolgálatosok bizalmát elnyerni egymás ellen. Nidosi megszerzte a hatalmat és tüstént — vallja —, az összes nyilas fegyveres alakulatok parancsomra megkezdtek a budapesti zsidók és defetista erők felszámolását”. Tudott a razziákról. „Ugyanakkor tudomásom volt arról is, hogy a pártszolgálatosaim idejük nagy részét zsidók elleni hajszával, azok kirablásával és meggyilkolásával töltik ki, itt azonban megjegyezni kívánom azt, hogy nem állt módomban megakadályozni ezeket a gyilkosságokat, de nem is akartam megakadályozni ezeket a gyilkosságokat, mert nekem megbízható emberek kellettek, akik gondolkodás nélkül végrehajtották utasításaimat, s hogyha megbízhatóságuknak ára az volt, hogy raboljanak, akkor nem, mert nekem, mint végső cél Budapest megvédése volt és ilyen esetekben, nem számít, hogy milyen árba kerül”. Az „ár” Nidosit valóban nem érdekelte. Egy gyilkossággal kapcsolatban vallotta is, hogy nem emlékszik, ő adott-e arra a gyilkosságra utasítást, vagy sem, „ami nem is csodálatos, — az események annyira torlódtak körülöttem, hogy ilyen, aránylag kisebb jelentőségű dolgokra nem is emlékszem vissza”.

Egy gyilkosság valóban kisebb jelentőségű esemény volt számára, hiszen amikről egyebekben beszámol, tömeggyilkosságok voltak — például svéd védettek Duna-partra hurcolása és „likvidálása”, valamint a gettó felgyújtásának terve.

A kötet a háború utáni újjáéledő Budapest életét mutatja be. Ezekben az iratokban természetesen már nem szerepel külön a zsidóság, ugyanolyan állampolgárai voltak az országnak, mint a többiek. De a korszakhoz tartozott a zsidóellenes rendelkezések visszavonása és a teljes leszámolás a múlttal. Ez a múlttal való leszámolás egyben a megmaradt magyar zsidóság jelenét és jövőjét biztosította.

Dr. Benoschofsky Ilona

* Budapest Főváros Levéltárának Forráskiadványa, IV. Források Budapest történetéhez 1945–1950. Szerkesztette Gáspár Ferenc. Budapest, 1973. 569 o. A sorozatot szerkesztő: Ságvári Agnes.